

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

**Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej
nt. *The drama of freedom in the Slavonic world in the 20th century*,
Trnavská Univerzita v Trnave, Trnawa, 25 października 2018 r.**

25 października 2018 r. na Uniwersytecie Trnavskim w Trnawie na Słowacji miała miejsce międzynarodowa konferencja naukowa nt. *Dramat wolności w świecie słowiańskim w XX wieku*. Sympozjum zostało zorganizowane przez Katedrę Etyki i Filozofii Moralnej Wydziału Filozoficznego tej uczelni. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele kilkunastu środowisk naukowych z Czech, Polski, Rosji i Słowacji. Gościem zaproszonym spoza kręgów uniwersyteckich był radca-minister Jacek Gajewski, dyrektor Instytutu Polskiego w Bratysławie.

Konferencja stanowiła pierwszy etap realizacji międzynarodowego projektu badawczego VEGA nr 1/0231/18 nt. *The Drama of Freedom in the Russian philosophical Thought of the 20th Century*. Skrót VEGA oznacza w języku słowackim Agencję Grantów Naukowych Ministerstwa Edukacji, Nauki, Badań Naukowych i Sportu Republiki Słowackiej oraz Słowackiej Akademii Nauk. Kierownikiem tego projektu, realizowanego w latach 2018–2020, jest prof. dr hab. Helena Hrehová, kierownik Katedry Etyki i Filozofii Moralnej Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Trnavskiego. Do grona wykonawców należą m.in. ks. dr hab. Andrzej Kobylński oraz dr Andrzej Walezczyński z Instytutu Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Uczestników sympozjum powitała prof. Helena Hrehová, która zwróciła uwagę na potrzebę współpracy naukowej między ośrodkami uniwersyteckimi w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Otwarcia konferencji dokonała dr hab. Viera Peterkova, prorektor ds.

kształcenia Uniwersytetu Trnawskiego. Przypomniała ona obchodzoną w 2017 r. XXV rocznicę powstania tej uczelni, nawiązującą swą misją i nazwą do tradycji dawnego Uniwersytetu Trnawskiego, założonego 12 maja 1635 r. przez Petera Pázmana, arcybiskupa Ostrzyhomia (*Esztergom*) – węgierskiego miasta nad Dunajem. Następnie głos zabrała dr Mária Dédová, prodiakan ds. nauki i spraw społecznych Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Trnawskiego, która podkreśliła potrzebę mądrej interpretacji wolności w obecnym świecie oraz podziękowała pracownikom Katedry Etyki i Filozofii Moralnej za zorganizowanie konferencji.

Po części wstępnej sympozjum rozpoczęły się obrady plenarne, którym przewodniczył dr hab. Peter Rusnák z Uniwersytetu Trnawskiego. Pierwszy referat nt. *Problem wolności w przestrzeni poszukiwań moralnych twórców kultury Rosji* wygłosiła prof. dr hab. Michalina M. Sibajeva z Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego im. M.W. Łomonosowa. Mówczyni z Rosji stwierdziła, że wielkie bogactwo myśli rosyjskiej XIX i XX wieku jest aktualne także w obecnym stuleciu. Za szczególnie cenne należy uznać opracowania dotyczące fenomenu wolności, przygotowane przez takich wybitnych autorów, jak Fiodor Dostojewski, Mikołaj Bierdiajew, Włodzimierz Sołowiow czy Mikołaj Fiodorow.

Prelegentka z Moskwy podkreśliła, że wielki wpływ na rozwój rosyjskiej myśli społecznej wywarły poglądy filozoficzne Piotra Czaadajewa, który był prawdopodobnie jednym z najlepiej wykształconych filozoficznie ludzi w historii Rosji. Cenił on poglądy antycznych myślicieli, zwłaszcza Platona i Epikura, dobrze znał prace Kartezjusza i Spinozy, Kanta i Fichtego. Jednakże największe znaczenia zawsze miała dla niego filozofia chrześcijańska. Czaadajew analizował w swoich dziełach problem metafizyki wolności, szukał odpowiedzi na trudne pytania aksjologiczne oraz podkreślał znaczenie wolności ludzkiego „ja”.

Drugim referatem było wystąpienie ks. prof. dr. hab. Ryszarda Monia z Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie nt. *Rola*

ruchu „Solidarność” w zrozumieniu sensu wolności w latach 1980–1989. Mówca stwierdził, że fenomen wolności można rozpatrywać od strony teoretycznej, ale jego pełniejsze zrozumienie uwarunkowane jest przez praktykę, a dokładniej mówiąc przez okoliczności społeczno-polityczne, w jakich przychodzi żyć zarówno jednostkom, jak i całym społeczeństwom. Lata 80. ubiegłego wieku były w Polsce, z jednej strony, czasem schyłku socjalizmu, z drugiej – okresem głębokiego oddziaływania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” na świadomość społeczną i narodową. Działacze tego ruchu postrzegali solidarność jako autentyczną postawę społeczną, umożliwiającą budowę sprawiedliwego państwa. Akcentowali także znaczenie postawy sprzeciwu wobec kłamstwa, przemocy i niesprawiedliwości.

Kolejnym wystąpieniem w ramach obrad plenarnych był referat nt. *Dramat wolności w działalności zawodowej lekarzy w twórczości wybranych autorów słowiańskich XX wieku*, wygłoszony przez prof. dr hab. Zlaticę Plašienkovą z Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie oraz dr hab. Tatianę Kovalevovą z Petersburskiego Uniwersytetu Państwowego w Sankt Petersburgu. Wolność formalna pracowników służby zdrowia polega na tym, żeby czynić dobro i pomagać pacjentom w przezwyciężeniu różnego rodzaju chorób. Realizacja tej wolności w praktyce medycznej wiąże się z różnego rodzaju dylematami moralnymi. Problem wolności w życiu lekarzy był obecny m.in. w twórczości rosyjskiego pisarza Antoniego Czechowa. Nieustanna walka o wolność, osadzona na fundamencie prawdy, określała także życie i działalność słowackiego lekarza i pisarza Pawła Straussa (1912–1994), który łączył praktykę lekarską z działalnością literacką.

Czwarty referat w sesji plenarnej zaprezentowali wspólnie prof. dr hab. Galina Rokina z Uniwersytetu Medycznego w Kazaniu oraz dr Aleksander Randin z Uniwersytetu Świętych Cyryla i Metodego w Trnawie nt. *Słowacki patriota Dušan Makovický i rosyjski pisarz Lew Tołstoj: problemy pacyfizmu i wolnego wyboru*. Tołstoj twierdził, że przezwyciężenie zła jest możliwe tylko i wyłącznie poprzez moralne

samosdoskonalenie się jak największej liczby ludzi. Rosyjski pisarz sądził, że zło musi ostatecznie ponieść klęskę, dlatego był zdecydowanym przeciwnikiem stawiania mu czynnego oporu, a zwłaszcza używania przemocy wobec drugiego człowieka, który dopuszcza się zła. Za najbardziej znanego słowackiego ucznia Tołstoja uważa się Dušana Makovickiego (1866–1921), który był cenionym lekarzem, pisarzem i działaczem społecznym.

Kolejnym wystąpieniem był referat prof. dr. hab. Pawła Dančaka z Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie nt. *Wolność w chmurze wyuczonej ignorancji: refleksja na temat wolności w twórczości Karola Tarnowskiego*. Prelegent zwrócił uwagę na wpływ Romana Ingardena i Józefa Tischnera na poglądy współczesnego krakowskiego filozofa Karola Tarnowskiego, który poddaje fenomen wolności analizie fenomenologicznej. W tej perspektywie nie istnieje wolność absolutna, ale ograniczona. „Ja” aksjologicznie doświadcza wolności i jej związku z odpowiedzialnością. Taką wizję wolności zaproponował m.in. Józef Tischner w książce pt. *Nieszcześnie dar wolności*.

Szósty referat nt. *Wolność jako arbitralność i koncepcja: główne formy ukrywania wolności w kulturze filozoficznej Rosji w XX wieku* wygłosił dr hab. Alexander Rybas z Petersburskiego Uniwersytetu Państwowego w Sankt Petersburgu. Mówca z Rosji stwierdził, że bez wolności nie ma kultury, a bez kultury nie ma wolności. Taką interpretację wolności wypracował Mikołaj Bierdiajew, uznawany za jednego z największych filozofów wolności ubiegłego stulecia. Niestety, XX wiek był w dziejach narodu rosyjskiego okresem braku wolności, natomiast w XIX stuleciu namysł nad fenomenem wolności należał do centralnych zagadnień filozofii rosyjskiej. Wydaje się, że obecnie główną formą realizacji wolności powinno być postrzeganie drugiego jako drugiego.

Kolejnym wystąpieniem w ramach obrad plenarnych był referat nt. *Koncepcja religii w myśli filozoficznej Tomasza Masaryka*, zaprezentowany przez prof. dr. hab. Józefa Dolistę z Uniwersytetu Karola w Pradze. Prelegent z Czech stwierdził, że dla Masaryka – filozofa,

polityka, współtwórcy niepodległego państwa czechosłowackiego po I wojnie światowej – ważnym punktem odniesienia było rewolucyjne dzieło Jana Husa. Masaryk prezentował nowożytny i racjonalny podejście do zjawisk życia religijnego. Sprzeciwiał się koncepcji religii państwowej, głosił zasadę wolności religijnej i rozdziału Kościoła od państwa.

Siódmy referat wygłosiła prof. Helena Hrehová nt. *Wolność w kontekście XX wieku, oparta na „via facti” – o wolności wygnania w myśli Mikuláša Šprinca*. Wolność stanowi przyrodzony wymiar bytu ludzkiego. Taką wizję wolności prezentował Mikuláš Šprinc (1914–1984), słowacki poeta, prozaik, eseista, tłumacz, ksiądz katolicki i pedagog. Po zakończeniu II wojny światowej wyemigrował z ojczyzny. Najpierw pracował w Rzymie, następnie w 1946 r. wyjechał do USA. Spędził tam resztę swego życia. Šprinc pisał o wolności jako wygnanie, który nie mógł powrócić do swojej ojczyzny. Zmarł w Stanach Zjednoczonych kilka lat przed upadkiem komunizmu.

Ostatnim wystąpieniem w sesji plenarnej był referat prof. dr. hab. Jaromira Febera, pracownika Uniwersytetu Trnavskiego oraz Uniwersytetu Technicznego w Ostrawie, nt. *Wartość wolności*. Prelegent stwierdził, że wolność jest kategorią ontologiczną, która łączy się ściśle z wymiarem aksjologicznym życia ludzkiego. Człowiek jest istotą wolną, ale może utracić swoją wolność. Gdy chodzi o filozofów rosyjskich XX wieku, można wskazać w ich dziełach dwie główne tradycje wolności: idealistyczną i materialistyczną.

Po przerwie obiadowej obrady sympozjalne były prowadzone równocześnie w dwóch sekcjach. Pierwszej z nich przewodniczyła prof. dr. hab. Zlatica Plašienková. Obrady tej sekcji rozpoczęły się od wystąpienia ks. dr. hab. Andrzeja Kobylińskiego z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie nt. *Czy Słowianie przestaną istnieć? Filozoficzne i demograficzne aspekty postkomunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej*. Z badań prowadzonych przez ekspertów Organizacji Narodów Zjednoczonych wynika, że krajom słowiańskim grozi zagłada biologiczna. Do 2100 r. liczba ludności

w krajach Europy Środkowo-Wschodniej może zmniejszyć się aż o połowę. Wydaje się, że dwie główne przyczyny samobójstwa demograficznego tego regionu to negatywne społeczne konsekwencje postkomunizmu oraz rewolucja obyczajowa, która zmienia tradycyjne rozumienie małżeństwa i rodziny.

Kolejny referat wygłosił dr Andrzej Waleszczyński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie nt. *Prawda jako warunek wolności w filozofii Tadeusza Stycznia*. Prelegent ukazał specyfikę etyki wypracowanej przez tego autora oraz zwrócił uwagę na jego list otwarty z 10 stycznia 1982 r., napisany do gen. Wojciecha Jaruzelskiego. W tym piśmie Styczeń sprzeciwił się zmuszaniu działaczy „Solidarności” przez władze komunistyczne, po wprowadzeniu stanu wojennego 13 grudnia 1981 r., do podpisywania deklaracji lojalności. Takie działania nazwał brutalnym aktem agresji na wewnętrzny stosunek człowieka do prawdy swych przekonań, czyli aktem łamania sumienia, zamachem na podmiotowość człowieka i jego osobową godność.

Trzecim wystąpieniem w tej części obrad był referat dr. René Baláka z Uniwersytetu Świętych Cyryla i Metodego w Trnawie nt. *Ideologia a wolność człowieka*. Stwierdził on, że nie ma jednej uniwersalnej definicji ideologii. Nie ulega wątpliwości, że do ideologii radykalnie niszczących wolność należy zaliczyć komunizm, faszyzm i narodowy socjalizm. Ciekawe analizy dotyczące ideologii wypracowali dwaj myśliciele niemieccy: Karl Mannheim i Max Scheler.

Czwarty referat wygłosiła dr Anna Sámelová z Uniwersytetu Świętych Cyryla i Metodego w Trnawie nt. *Wolność mediów jako dramat i farsa słowackiego systemu medialnego*. Mówczyni zwróciła uwagę na poważne problemy związane z rozumieniem wolności słowa i wolności prasy na Słowacji na przestrzeni ostatnich 20 lat.

Kolejnym wystąpieniem był referat nt. *Problem demokracji i stabilności politycznej*, zaprezentowany przez dr. Pawła Krištofa z Uniwersytetu Trnawskiego. Stwierdził on, że brak tradycji demokratycznych w krajach postkomunistycznych utrudnia ich rozwój gospodarczy.

Hamuje także proces kształtowania społeczeństwa obywatelskiego oraz tworzy ryzyko niestabilności politycznej.

Szósty referat wygłosił dr Bronisław Čaniga z Uniwersytetu Trnavskiego nt. „*O państwie Bożym*” św. Augustyna a interpretacja cesaropapizmu według Tomasza Špidlíka. Mówca zwrócił uwagę na zagrożenie wolności ze strony cesaropapizmu, który prowadzi do zwierzchności państwa nad Kościołem i decydowania o całokształcie życia religijnego, w tym także w kwestiach teologicznych.

Trzy ostatnie referaty w tej części obrad zostały zaprezentowane przez doktorantów z Uniwersytetu Trnavskiego. Mgr Miroslava Pacajalová podjęła problem aspektów aksjologicznych upadku komunizmu w 1989 r. Z kolei mgr Ivana Dedinská poddała analizie dramat wolności, odwagi i solidarności, natomiast mgr Alica Ščuková mówiła o roli współczesnych mediów w życiu rodzinnym.

Obradom drugiej sekcji przewodniczył prof. Jaromir Feber. Pierwszym wystąpieniem w tej części obrad był referat dr. hab. Petera Nezніка z Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach nt. *Lew Szestow: strach, obawy i prorocтва*. Prelegent podkreślił, że wielki wpływ na myślenie filozoficzne tego autora miała twórczość Williama Szekspira, która pomogła mu lepiej rozumieć świat wokół siebie. Drugim ważnym punktem odniesienia dla rosyjskiego filozofa był Immanuel Kant.

Następny referat wygłosiła dr hab. Eva Orbanová z Uniwersytetu Trnavskiego nt. *Prawda o wolności w życiu i twórczości Józefa Cigera-Hronskiego*. Mówczyni przybliżyła postać tego ważnego słowackiego pisarza, nauczyciela, malarza, publicysty i autora literatury dla młodzieży, który po II wojnie światowej uciekł z ojczyzny przed prześladowaniami komunistycznymi i do śmierci w 1960 r. przebywał w Argentynie.

Trzecim referatem w tej części obrad była prezentacja dr. hab. Petera Rusnáka z Uniwersytetu Trnavskiego nt. *Podwójna koncepcja wolności i jej wpływ na współczesność*. Stwierdził on, że inspirujące

analizy fenomenu wolności można znaleźć w dziełach Martina Heideggera, Ericha Fromma i Emmanuela Lévinasa.

Kolejnym wystąpieniem był referat nt. *Relacja komunizmu do kategorii indywidualności i problemu wolności*. Zaprezentował go dr Peter Grečo z Uniwersytetu Katolickiego w Ružomberku. Prelegent zwrócił uwagę na różne formy negacji wolności w krajach rządzonych przez komunistów.

Piąty referat w tej części obrad wygłosiła dr Katarina Vadiková z Uniwersytetu Trnavskiego nt. *Dramat dialogicznego pragnienia wolności w świadomości Słowaków na przełomie tysiącleci*. Mówczyni ukazała wybrane aspekty transformacji ustrojowej społeczeństwa słowackiego i wartość wolności odzyskanej po kilku dziesięcioleciach zniewolenia komunistycznego.

Szóstym referatem było wystąpienie dr. Emanuela Orbana z Uniwersytetu Trnavskiego nt. *Wolność słowa – kryzys wartości*. Zwrócił on uwagę na obecne problemy związane z rozumieniem wolności słowa w różnych krajach świata i kryzys aksjologiczny, który dotyka bardzo głęboko społeczeństwa zachodniego kręgu kulturowego.

Cztery ostatnie wystąpienia w tej części obrad zostały zaprezentowane przez doktorantów z Uniwersytetu Trnavskiego. Mgr Romana Puškelová omówiła koncepcję wolności Isaiaha Berlina, natomiast mgr Linda Machová przedstawiła problem granic wolności we współczesnym sporcie wyczynowym. Z kolei mgr Michał Gánovský mówił o dramacie wolności religijnej na Słowacji w XX wieku, a mgr Paweł Fandli przybliżył interpretację fenomenu wolności w ujęciu Zygmunta Baumana.

Podsumowania i zamknięcia konferencji dokonała prof. Helena Hrehová. Stwierdziła, że kraje Europy Środkowo-Wschodniej stanowią jedną słowiańską rodzinę. Co więcej, narody słowiańskie mają dzisiaj do odegrania ważną rolę na kontynencie europejskim, który podlega obecnie głębokim zmianom o charakterze społecznym i kulturowym. Dlatego należy ciągle podkreślać specyfikę Europy Środkowo-Wschodniej w kontaktach z krajami zachodnimi

i umacniać różne formy wzajemnej współpracy naukowej, gospodarczej i politycznej.

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI

a.kobylinski@uksw.edu.pl

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytut Filozofii
Wóycickiego 1/3, 01-938 Warszawa

DOI: 10.21697/spch.2019.55.3.41